

СОФИЈА БОЖИЋ

ПОВРАТАК У ЕРДАБОВО: ЂОРЂЕ ОЦИЋ 1934–2008

На интелектуалце нашег времена можемо гледати из више углова: из угла струке којом се баве, из угла њихове идеолошке и политичке опредељености, позиције коју заузимају у друштву (академици, професори, научници...) итд. На интелектуалце можемо гледати, такође – имајући у виду њихову медијску експонираност – као на оне који су стално присутни у јавности и оне који су ширим, неакадемским (па чак и академским) круговима друштва потпуно или готово потпуно непознати. На телевизијским екранима и новинским ступцима упорно се појављују, као што знамо, мање-више иста лица, „дежурни” стручњаци за сва питања и све проблеме који притискају наш народ, већ одавно захваћен дубоком, пре свега моралном и духовном кризом. Питање компетентности за оно поводом чега се та лица оглашавају уопште се не поставља, а њихова мисаоност и ерудиција представљају се као нешто неупитно. Такви, назовимо их „естрадни” интелектуалци, људи без осећања одговорности, спремно исказују своје често сасвим произвољно мишљење и своје ставове (понекад и наручене од извесних центара моћи), наступајући одлучно и ауторитативно. Не треба ни да помињемо какав утицај својим присуством врше на обликовање јавног мњења, на свест појединаца и читавог друштва.

Међутим, и у ситуацији када је слободна интелектуална мисао уцењена, угрожена и маргинализована, она ипак постоји и, тако потиснута, стидљиво се помаља, повремено и понегде. Има, наиме, и оних других интелектуалаца, оних које не виђамо свакодневно, већ врло ретко, скоро никад, чија се реч не чује, иако би имали шта да кажу, иако би умели да нас наведу да се замислимо и знали да нам пренесу многе драгоцене поруке. Таквим интелек-

туалцима припадао је, у то нема сумње, и Ђорђе Оцић, филозоф и књижевник чијем је делу и личности посвећен зборник о коме данас говоримо. Док сам читала зборник, нарочито ме је привукао његов други део, у коме су сећања пријатеља, ученика и сарадника на Ђорђа Оцића. Када га прочитамо, схватамо да без тог дела ни она прва, ускостручна целина о плодном књижевном раду Ђорђа Оцића, не би имала смисла. Без њега би то био само још један добро уређен зборник у низу сличних, какви се сада, један за другим, непрестано објављују. Сећања блиских људи су, међутим, оно што оплемењује зборник *Повраћац у Ердабово*. Она се састоје, поред осталог, и из бројних анегдота које, уз извесну дозу хумора, говоре о упознавању са Ђорђем Оцићем, о првим сусретима и почецима дружења са њим, о томе на који је начин Оцић постајао ментор и израстао у правога духовног оца својих млађих пријатеља. Из тих сећања може се уистину много сазнати о Ђорђу Оцићу. Читајући их, као да га видимо пред собом, он, пред нама који га нисмо познавали, искрсава и физичком појавом, и као продуховљено биће, као особа широких интересовања и великог, енциклопедијског знања и, најзад, најважније, као човек великог срца, добар човек увек спреман да помогне правим саветом, лепом речју и на сваки други начин. Као да га гледамо како седи у свом стану с књигом и пером у руци, окружен папирима и рукописима, или како шета Кнез Михаиловом и Калемегданом, занесен разговором са неким пријатељем и поштоваоцем. Утисак који се стиче док читамо успомене пријатеља јесте да је Ђорђе Оцић пленио непосредношћу, да, иако је неко рекао да је важио за ексцентрика, никако није био надмен ни охол, нимало сујетан нити дистанциран већ је, као и свака истинска величина, у ствари био једноставан, срдачан и отворен човек. И такав какав је био, он недостаје свима који су имали привилегију да уче од њега, да се друже са својим професором, да га слушају и разговарају с њим.

Много значајних ствари речено је и у првом делу зборника, о стваралаштву Ђорђа Оцића. Његово обимно дело осветлили су с различитих аспеката еминентни српски научници, историчари књижевности, професори, писци, као што су Душан Иванић, Марко Недић, Јован Пејчић, Триво Инђић, Драган Лакићевић, Славица Гароња Радованац, да поменем само неке од њих. Посебни научни радови, који отварају ову целину, посвећени су романима *Испирања* – првом роману и *Слављеник* – последњем, а једним прилогом обухваћен је тзв. Ердабовски круг, односно трилогија коју чине романи: *Ердабовска збирка*, *Чудо на Дунаву* и *Ако има царсџива*. Ту су и аналитички чланци о јунацима романа Ђорђа Оцића, о његовим драмама, о његовој књижевности за децу, о политичкој

есејистици; поједине ауторе занимали су извесни специфични аспекти Оцићевог стварања и поједине специфичне теме његовог опуса. А Оцић је истраживао у својим делима све оно што је васцели људски род одувек покушавао да одгонетне: тајну живота и смрти, пролазности и вечности, доброту, истину, љубав, веру, наду, правду и слободу. О свему томе он је писао сваки пут на нов начин; мењајући се, остајао је препознатљив, али успевајући да избегне да му књиге личе једна на другу као јаје јајету. Оне нису писане онако како би то било најлакше, по устаљеном шаблону, уз незнатне варијације, већ је свака другачија и непоновљива. Јасно је да такав списатељски рад изискује пре свега велики таленат, затим велики умни напор, огромно стручно и животно искуство, љубав и посвећеност.

Оно што произлази из свих радова и свега што је исказано о Ђорђу Оцићу јесте његова апсолутна оданост заједници из које је потекао и за коју је био дубоко везан, нераскидивим нитима, целом својом личношћу. Припадајући рођењем оним деловима српског народа – расутог сталним сеобама широм Балкана, а и много даље – које је некада, стицајем историјских околности, својим границама обухватила Хабзбуршка монархија, Оцић се, иако је већи део живота провео у Београду, у својој књижевности непрекидно враћао завичају. Тај свет коме је припадао читавим бићем, необично га волећи, за њега је био земља снова, свет из бајке насељен, као и сваки митски простор, великим, славним и необичним људима. Зато такав свет није ни могао носити свакидашње име; његово име морало је бити бајковито и Оцић га је пронашао. „Ердабово” је та чаробна реч, израз пишчевих најдубљих и најснажнијих емоција које је поклањао родном крају.

Продирући кореном дубоко у родно тле, Оцић је био свестан културних традиција и духовног јединства целокупног свог народа. Он је припадао свим Србима, до крајњих тачака њиховог простирања, и био замишљен над судбином свих њих. У бурним временима у којима је живео, Оцић се пишући одупирао настојањима одређених центара моћи да нас натерају да гледамо себе очима оних који своје интересе остварују на рачун наших интереса. Не тргујући истином, чак и у овим нашим временима која се нескривено подсмевају вертикали фундаменталних вредности, он се супротстављао стратегији потискивања аутентичног српског гледишта, не повлачећи се пред онима који нас омаловажавају – настојећи да нас убеди како смо најгори и најзаосталији народ на планети који треба да се стиди самог себе и „деконтаминира”, да се, у ствари, одрекне сопственог идентитета – и не устукнувши пред онима који рафинираним методама у нашу свест и подсвест убризгавају

идеју кривице. У редовима савремених мислилаца Оцић је остао један од ретких који су се непоколебљиво држали линије интелектуалне и људске доследности, не подлежући политичкој пропаганди која прети да, пласирањем стереотипа и неистина о Србима, затрује целокупну српску јавност.

Како видимо из зборника *Повраћај у Ердабово*, Оцић је преиспитивао сва битна питања наше епохе великих искушења и страдања. То је, пре свега, српско питање и, с њим у вези, питање Југославије и српско-хрватских односа, питање Косова, питање црногорског идентитета, питање српске политичке елите и српских политичких лидера, као и лидера бивше Југославије и некадашњих југословенских република и многа друга. Као Србина из Хрватске веома га је мучио геноцид, давно зацртани програм затирања Срба. Своје најзрелије животно раздобље наш писац провео је у време драме крвавог распада Југославије и био је веома погођен овим збивањима која су најдиректније угрозила управо његов завичај и његов народ, Србе у Хрватској. Зато и не чуди што се у једној посебној књизи, састављеној од политичких коментара и преписки и полемика с хрватским ауторима, бавио управо Србима и Хрватима, назвавши је *Срби и Хрвати на њосмајрању*, у којој је тачно истакао – као што је аутор прилога у зборнику посвећеног политичким расправама Ђорђа Оцића запазио – како су комунисти Хрвати били више Хрвати него комунисти, а комунисти Срби више комунисти него Срби. Разарање државе у којој су Срби живели деценијама у заједници с другим народима отворило је питање њеног формирања: да ли је Југославију требало стварати, да ли је она уопште била потребна Србима кад су је већ сви остали доживљавали као транзитно подручје преко кога ће доћи до сопствених држава, или је Југославија била грешка коју су Срби скупо платили. Иако је уједињење разрешавало питање граница с којим је било тешко другачије изаћи на крај – с обзиром на измешаност Срба и Хрвата – и пружало шансу да се под истим кровом живи боље и лакше брани југословенски етнички простор, Оцић је, како показују анализе, био скептичан према Југославији, сматрајући да није било нимало мудро утопити Србију у Југославију, да она није била решење за српско питање. На исти начин он се односио и према идеји југословенства, као идеји анационалне и антинационалне државности, односно као према несрпској и противсрпској идеји. Речју, Оцић је дошао до уверења да је Србима потребна српска држава и да без ње није могуће никакво решење српског питања.

Издавајући за ову прилику само неколико тема и проблема из садржајем богатог зборника *Повраћај у Ердабово*, и уопште из опуса професора, филозофа и писца Ђорђа Оцића, желим да

скренем пажњу на то да зборник треба да буде пре свега позив на читање и даље проучавање Оцићевог дела, подстицај и први корак у тумачењу и валоризацији књижевно-филозофског опуса овог аутора. У супротном, ако би се зборником завршили покушаји дубљег и свестранијег разумевања и интерпретирања Оцићевог стваралаштва, била би, извесно је, начињена велика грешка. Ипак, убеђена сам да се то неће догодити. Праве вредности, треба веровати, увек некако нађу свој пут и заузму оно место које им и припада. А место Оцићевог дела веома је високо, на самом врху српске књижевности, чиме је „ердабовски” филозоф заслужио да буде сврстан међу највеће ствараоце и интелектуалце српског народа новијег времена.*

---

* Речено на међународном књижевном скупу „Јесен у Ердабову” у Културном и научном центру „Милутин Миланковић” у Даљу 3. октобра 2015. године, поводом објављивања зборника радова с Међународног научног скупа одржаног у Даљу 26. и 27. септембра 2014: *Повраћајак у Ердабово: Ђорђе Оцић 1934–2008*, уредници Ђорђе Нешић и Дејана Оцић, Културни и научни центар „Милутин Миланковић”, Даљ 2015.